

tarjoileman jumalakuvan. On kuitenkin oma kysymyksensä, herättävätkö tämän suuruusluokan kysymykset keskustelua kirkossa.

Matti Myllykoski

ANALYYTTISTA OIKEUSFILOSOFIAA

Matti Niemi, *Päämäärien valtakunta: Konventionalistinen analyysi lainopillisen tiedon edellytyksistä ja oikeusjärjestelmän perusteista*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja n:o 211, Helsinki 1996. XXX+381 s.

Lapin yliopistossa vaikuttavan Matti Ilmari Niemen oikeusfilosofian alaan kuuluvan väitöskirjan aiheena on tieto normeista eli pitämisen maailmasta. Lähtökohdaksi on otettu olemisen (alettinen diskurssi) ja pitämisen (normatiivinen diskurssi) jyrkkä erottaminen toisistaan. Niemi keskittyy jälkimmäiseen ja etsii vastausta kysymykseen, kuinka tieto pitämisestä, erityisesti lainopin ja oikeustieteen kannalta, on mahdollista. Tieteenteoreettisena lähtökohdaksi on otettu kielen universaalisuus ja konventionalismi. Jälkimmäinen tarkoittaa sekä kielen ja tiedon käsitteellisiä edellytyksiä määrittäviä periaatteita ja toisaalta analyyttistä ja normatiivista oppia yhteiskuntasopimuksesta oikeusjärjestelmän perustana.

Tieteenfilosofian ongelmanasetteluja Niemi lähtee purkamaan perinteisen realismi-antirealismivastakkainasettelun kautta. Näistä polariteeteista hän kallistuu vahvasti jälkimmäiselle kannalle, ja melkoinen osa väitöskirjasta onkin omistettu realismin vastaiseen kritiikkiin. Hyökkäyksen kohteeksi joutuvat sekä Ilkka Niiniluodon tieteellinen realismi kuin myös skandinaavisena oikeusrealismina tunnettu oikeusfilosofinen koulu-kunta, joka tosin ei ole enää aikoihin ollut elossa oleva suuntaus, vaan kuuluu pikemminkin aatehistoriaan. Hylätessään realismin eri muodoissaan Niemi torjuu myös totuuden ja tiedon korrespondenssteorian ja tarjoaa tilalle käsitettä *institutionaalinen totuus*, jonka hän katsoo soveltuvan kilpailijoitaan paremmin oikeustieteen lähtökohdaksi. Sen mukaan lainopillisen tiedon totuus ei ole korrespondenssia suhteessa kielen ulkoiseen todellisuuteen, vaan koherenssia

suhteessa yhteisön instituutioihin ja oikeudelliseen traditioon.

Koherentismin ja holismin lisäksi Niemen keskeinen lähtökohdaksi on Wittgensteinin oppi kielen universaalisuudesta, eli käsitys, että kielen asettamien rajojen yli ei voi mennä. Oikeusfilosofiaan tämän ajatuksen tuonutta Aulis Aarniota seuraten Niemi näkee lainopin osa-alueitten kielenkäyttötavat omina itsenäisinä, mutta perheyhtäläisinä kielipeleinä, joita ei voida palauttaa mihinkään yleispätevään kielipeliin. Kuten ei voi olla olemassa yksityistä kieltä, niin myöskin yksityinen oikeus on mahdottomuus. Sääntöjen tuntemisessa ja noudattamisessa on olennaisella tavalla kysymys sääntöyhteisön kuulumisesta.

Puolustaessaan totuuden ja totuuden koherenssiteoriaa Niemi joutuu vastaamaan sitä vastaan esitettyihin vastaväitteisiin. Koska koherenssi on koherenssia vain valitun järjestelmän sisällä, tarvitaan kriteeri oikean systeemin valitsemiseksi. Tähän haasteseen vastatakseen Niemi yllättäen tekee syrjähyppyn analyyttisestä filosofiasta saksalaiseen hermeneutiikkaan ja ottaa käyttöön Hans-Georg Gadamerin valistuksen kritiikin ja erityisesti tradition käsitteen. Hieman yksinkertaistaen voidaan sanoa, että Niemen mukaan koherenssiteorian puitteissa oikean järjestelmän valinta tapahtuu tuntemalla ja ymmärtämällä annetun yhteisön traditio. Edelleen hän pyrkii yhdistämään Wittgensteiniläisen kielipelin ja Gadamerin tradition käsitteen. Tämä poikkeaminen analyyttisestä perinteestä onkin koko väitöskirjan virkistäväntä antia. Valitettavasti Gadamerin tai muitten saksalaisten hermeneutikkojen ajatuksia ei käytetä kokonaisuudessaan hyväksi (puhumattaakaan, että olisi tutustuttu ranskankieliseen hermeneutiseen ajatteluun esim. Paul Ricœurin tuotantoon). Niemi tyytyy ottamaan käyttöönsä muutaman, hieman irralliseksi jäävän käsittekonstruktion ja käyttää näitä pönkittämään osittain eri lähtökohdista rakennettua omaa teoriaansa.

Ongelmia tämä lähestymistapa aiheuttaa kun Niemi pyrkii perustelemaan, että lainopillinen konventionalismi ei koske vain tietoteoriaa, vaan, että se ilmenee myös yhteiskuntasopimuksena lain velvoittavuuden perustana. Tämä 'hyppy' traditiosta, kielipelistä ja elämänmuodosta yhteiskuntasopimukseen on mielestäni vähintäänkin kyseenalainen. Toisin sanoen, jos gadamerilaisen tradition merkitys on 'historia ei kuulu meille, vaan me kuulumme historialle', on jokseenkin tarpeetonta enää konstruoida yhteiskuntasopimusta – edes analyyttisenä ja normatiivisena välineenä – perustelemaan lain velvoittavuutta.

Yhteiskuntasopimusta analysoidessaan Niemi on vahvasti rawlsilaisen liberalismin kannalla ja puolustaa yhteiskuntasopimusta mm. Humen, Hegelin ja Dworkinin esittämää kritiikkiä vastaan. Koska näin siirrytään puhtaasta oikeusfilosofiasta yhteiskuntafilosofian

kentälle, niin siksi voidaan pitää hieman epäonnistuneena ratkaisuna, että Rawlsia vastaan esitetty radikaali, esim. kommunistaristinen kritiikki, sivuutetaan lähes kokonaan: "Asiallisesti ottaen kritiikki kyseenalaistaa myös sopimusopin yhteydessä yleensä edellytetyn poliittisen liberalismien ja individualismin mukaisen tasavallan mahdollisuuden (s.157) [...] Kuvattu kritiikki on siinä määrin fundamentaalista koko sopimusoppia ja oikeusjärjestyksen legitimiisyyttä kohtaan, että siihen ei tässä yhteydessä voida vastata (s. 159)."

Huolimatta esittämistäni kriittisistä huomioista, on Niemen väitöskirja mielestäni merkittävä puheenvuoro oikeusfilosofisessa keskustelussa. Parhainta antia tutkimuksessa on oikeudellisen rationaalisuuden (mm. argumentaation muodossa) rajoittuneisuuden osoittaminen. Yhteisön ja tradition painottaminen rationaalisuuden taustaehtoina on paikallaan formalismin taipuvaisessa oikeusfilosofian valtavrassassa.

Jarkko Tontti